

**8 лютага — 85 гадоў
з дня нараджэння
народнага пісьменніка
Беларусі І.П.Мележа
(1921—1976)**

Ён жыў літаратурай

Ёсць у нашай літаратуры асобы, якія ва ўсе часы прыцягваюць да сябе ўвагу навукоўцаў і чытачоў, на чых творах вучацца пачынаючыя літаратары. Сярод іх выключнае, адметнае месца займае буйны майстар мастацкага слова Іван Паўлавіч Мележ. Пацвярджэнне таму — творы пісьменніка, жыццёвасць яго традыцый у сучаснай беларускай літаратуры і тая ўсенародная любоў і ўдзячнасць, якімі акружаны яго памяць і творчая спадчына. Мінула ўжо трыццаць гадоў, як пісьменнік пайшоў з жыцця, але атмасфера, створаная ім у беларускай літаратуры, не расейваецца, творчы воблік не губляе сваёй яркасці, прывабная ўсмішка не забываецца.

Малая радзіма Івана Мележа — вёска Глінішчы Хойніцкага раёна — гэта Надпрыпяцкае Палессе, поўдзень краіны, дзе нібы спаткаліся стэпавая, пшанічная Украіна з лясной, балотнай, бульбяной Беларуссю. У гэтых старажытных мясцінах прайшло яго дзяцінства з традыцыйным для вясковых падлеткаў пастушкоўствам, ранняй любоўю да роднай прыроды і працавітых сялян-палешукоў. Дзіцячыя гады і ранняе юнацтва І.Мележа супалі з падзеямі гістарычнага значэння. Якраз тады, калі пачалося школьнае жыццё будучага пісьменніка, палеская вёска зашумела сходамі, выбіраючы свой заўтрашні дзень і адначасова яго баючыся. Школу-сямігодку Іван Паўлавіч скончыў у Алексічах, дзесяцігодку з атэстатам выдатніка — у 1938 годзе ў Хойніках. Год адпрацаваў у Хойніцкім райкоме камсамола і ў 1939 годзе паступіў у Маскоўскі інстытут гісторыі, філасофіі і літаратуры, дзе з І

курса быў прызваны ў армію. Служыць да-
валяўся ў артылерыйскім палку ў Карпа-
тах. Летам 1940 года Мележ удзельнічаў у
вызваленні Паўночнай Букавіны і Беса-
рабii. З першага дня Вялікай Айчыннай
вайны пісьменнік на фронце. У чэрвені
1942 года пад Растовам асколкам бомбы
Мележу разрабіла правае плячо. Руку
хацелі ампутаваць, але знайшоўся прані-
клівы хірург, які нібы прадбачыў, што
гэта рука яшчэ паслужыць літаратурнай
справе.

У кастрычніку 1942 года І.Мележ ат-
рымаў пасведчанне аб інваліднасці і
трапіў у г.Бугуруслан (Расія), дзе знахо-
дзіўся адзін з цэнтральных пунктаў па эва-
куацыі насельніцтва. Выкладаў ваенную
падрыхтоўку ў Малдаўскім педагагічным
інстытуце. З 1943 года — вучыўся на філа-
лагічным факультэце БДУ (установа раз-
мяшчалася тады на станцыі Сходня ў
Падмаскоўі), спачатку завочна, а затым
на стацыянары. Скончыў яго ў 1945 годзе
ўжо ў Мінску. Пазней былі вучоба ў аспі-
рантуры, выкладанне беларускай літара-
туры ва універсітэце, праца ў рэдакцыі
часопіса «Полымя» і апарате ЦК КПБ.

І.Мележ пакінуў нашчадкам вялікую
і каштоўную спадчыну — раманы, апо-
весці, апавяданні, п'есы, нарысы, ар-
тыкулы, дзённікі, запісныя кніжкі, пе-
рапіску... Творчы шлях літаратара пачы-
наўся з вершаў, дакладней, з сюжэтных
вершаваных апавяданняў з прыкметна
выражанай эпічнай формай развіцця. Але
хутка ён прыйшоў да свайго сапраўдна-
га прызначэння — прозы. Дэбютам прай-
ка стала апавяданне «Сустрэча ў
шпіталі», надрукаванае ў газеце «Звяз-
да» ў 1944 годзе. Першым задаткі тален-
ту ў маладога аўтара ўбачыў К.Чорны,
які і блаславіў яго ў літаратурны свет.
Раннія апавяданні і аповесці, аб'ядна-
ныя ў зборнікі «У завіруху» (1946) і «Га-
рачы жнівень» (1948), адлюстравалі ат-
масферу першых пасляваенных гадоў. З
1947 года па 1952 год І.П.Мележ напру-
жана працуе над сваім першым вялікім
эпічным творам — раманам «Мінскі на-
прамак». «Гэта кніга пра нашу перамогу

ў Беларусі, пра вызваленчую бітву за
беларускую зямлю ў 1944 годзе, пра веліч
народнага подзвігу», — так ахарактары-
заваў твор сам пісьменнік. Работа над
раманам з'явілася для яго добрай шко-
лай эпічнага спасціжэння жыцця, ства-
рэння складаных, шматпланавых, шмат-
геройных мастацкіх палотнаў.

Грамадска-палітычныя ўмовы, што
склаліся ў краіне ў сярэдзіне 50-ых га-
доў, станоўча адбіваліся на творчасці
І.Мележа. Час неадольна ўрываўся ў све-
таразуменне мастака, перабудоўваў свя-
домасць, істотна змяняў аўтарскую кан-
цэпцыю свету і чалавека. У гэты перыяд
ён вяртаецца да апавяданняў, піша на-
рысы пра замежныя краіны («Паездка ў
Прагу», «Ліпень у дарозе»), невялікія
аповесці «Дом пад сонцам», «Блізкае і
далёкае». Гэтыя творы разам з некато-
рымі апавяданнямі, што ўвайшлі ў па-
пярэднія зборнікі, склалі кнігі «Блізкае
і далёкае» (1954), «У гарах дажджы»
(1957). Творчасць майстра ўзбагачаецца
новымі вобразамі і матывамі. І.Мележа
цікавіць быт жыхароў горада, праблемы
іх пасляваеннага жыцця. Стылістычна
шматфарбнай становіцца апавядальная
манера пісьменніка, больш разнастай-
нымі — спосабы раскрыцця характараў.
Цікавыя пошукі ён вядзе і ў галіне дра-
матургіі.

Галоўная ж «кніга жыцця» І.Мележа,
сінтэз яго мастацкіх набыткаў і знаходак,
тая вяршыня, якой дасягаюць зусім ня-
многія творцы, — гэта «Палеская хроні-
ка», прасякнутая моцным народным ду-
хам і шчырай любоўю да роднай зямлі.
Першы раман трылогіі «Людзі на бало-
це» быў напісаны ў 1961 годзе і адзнача-
ны Літаратурнай прэміяй імя Якуба Ко-
ласа (1962) і Ленінскай прэміяй (1972). У
ім адлюстравана жыццё палескай вёскі
другой паловы дваццатых гадоў з яе бед-
насцю, неўладкаванасцю быту, сацыяль-
най няроўнасцю, чуткамі аб землеўпарад-
каванні і калектывізацыі, што абудзілі ў
сялян шмат роздумаў і хваляванняў. У
цэнтры кнігі — лёс Ганны Чарнушкі і
Васіля Дзятла, якія толькі пачынаюць

самастойнае жыццё. Жорсткая рэчаіснасць, асабістая слабасць разбураюць іх чыстае каханне, шкодзяць шчасцю. Другі раман «Подых навалніцы», створаны ў 1965 годзе (Ленінская прэмія, 1972), набывае ўсё большае сацыяльнае гучанне. Дзеянне ў ім часцей пераносіцца з глухіх Куранёў у раённы цэнтр Юравічы і нават Мінск. Раман «Завеі, снежань...» (1976) аказаўся апошнім фактычна закончаным творам палескай эпопеі. Яму ўласцівы ўзрастанне напалу думкі, узмацненне аналітычнасці, інтэлектуальна-філасофскага пачатку і далейшая драматызацыя грамадска-сацыяльных адносін.

І.Мележ як мастак меў глыбока прадуманую, вывераную эстэтычную пазіцыю. Шырока і грунтоўна яна выкладзена ў кнізе крытычных артыкулаў, эсэ і інтэрв'ю «Жыццёвыя клопаты» (1975), якая атрымала Дзяржаўную прэмію Беларусі імя Якуба Коласа (1976). Праблематыка яе надзвычай багатая. Бадай, няма ніводнага пытання сучаснасці, якое б не закраналася пісьменнікам. Але ён зазначаў: «З усяго, што напісана, мне найбольш дарагія рэчы, дзе я сам быў як бы ўдзельнікам, перажытыя мной самім («У завіруху», «Гарачы жнівень», «У гарах дажджы», некаторыя раздзелы «Мінскага напрамку», «Людзі на балоце»). Відаць, трэба пісаць перш за ўсё аб тым, што асаб-

ліва дарагое душы, што яе хвалявала і хвалюе, — што стала дарагой часткай тваёй асабістай біяграфіі».

Шмат сіл і ўвагі аддаваў І.Мележ выхаванню літаратурнай моладзі. Амаль 10 гадоў ён узначальваў камісію па прыёме ў члены Саюза пісьменнікаў, пільна сачыў за творчым ростам маладых празаікаў і паэтаў, драматургаў і крытыкаў, натхняючы іх сваімі творамі, даючы ўзор таго, як трэба ведаць жыццё і пісаць пра яго.

Творчасць народнага пісьменніка Беларусі Івана Мележа — выключная з'ява ў гісторыі савецкай літаратуры. У складаных умовах пасляваеннай рэчаіснасці І.Мележ выступіў як пісьменнік-гуманіст, які шмат у чым вызначыў магістральны напрамак у беларускай літаратуры і ў першую чаргу ў развіцці жанру рамана, асабліва такой яго формы, як мастацкая хроніка.

Клопатам яго было — паспець усё сказаць. Пры гэтым ён кіраваўся маральна-эстэтычным патрабаваннем, якое пакінулі нам выдатныя майстры мінулага: «Пішы, як жывеш, пішы, быццам пішаш завяшчанне». Гэта значыць, пішы, не адхіляючыся ад праўды, будзь ёй верны. Верны жыццю! Гэтае патрабаванне засталася і за паветам народнага пісьменніка Беларусі І.Мележа.

*К.Д.Варанько, вядучы бібліёграф
Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі*

